

□ Gökçen BİLGİN AKSOY¹

SOVYET EGEMENLİĞİNDEN ÖNCEKİ KARAÇAY-MALKAR EDEBİYATI

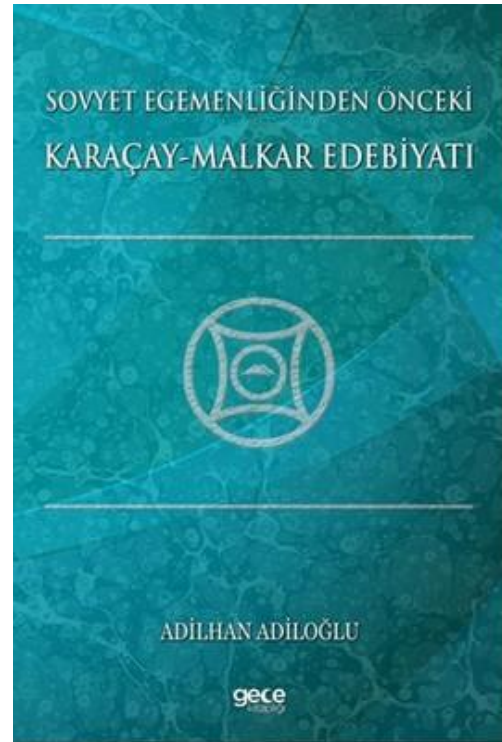
KARACAY-MALKAR LITERATURE BEFORE THE SOVIET DOMAIN

ADİLOĞLU, Adilhan (2016). *Sovyet Egemenliğinden Önceki Karaçay-Malkar Edebiyatı*. Ankara: Gece Kitaplığı, 509 s. (ISBN 978-605-180-535-1)

Kuzey Kafkasya’da yaşayan Türkler arasında Kumuk, Nogay ve Karaçay-Malkarlar önemli bir kesimi oluşturmaktadır. Dil, din, edebiyat, anane ve tarih bakımından bir bütünlüğe sahip olan Karaçay-Malkar Türkleri, yaklaşık 15. yüzyıldan 1944’e kadar tek bir topluluk hâlinde Kuzey Kafkasya’da yaşamıştır (Özkan 2007: 176-187). Sovyet hükûmeti, Karaçay-Malkar halkını sözde her birine özerk yönetimler vermek amacıyla - aslında halkı birbirinden ayırarak daha rahat asimile edebilmek için - idari bakımdan ikiye bölmüştür. Karaçay Türkleri Çerkeslerle aynı idare altında toplanarak Karaçay-Çerkes özerk bölgesine, Malkar Türkleri ise Kabardey Çerkesleri ile aynı yönetimde birleştirilerek Kabardin-Balkar Özerk Cumhuriyeti’ne bağlanmışlardır. Sovyetler Birliği’nin almış olduğu kararla Karaçay Türkleri 1943’te, Malkar Türkleri 1944’te Orta Asya ve Sibirya’ya topluca sürgüne gönderilmiştir. Bu sürgünde Karaçay-Malkar Türkleri toplam nüfusunun yarısını kaybetmiştir (Tavkul 1993: 44-50). Bugün Karaçay-Malkar Türkleri yoğun olarak Rusya Federasyonu’na bağlı Karaçay-Çerkes Cumhuriyeti ve Kabardey-Malkar Cumhuriyeti’nde yaşamaktadırlar. Ayrıca Rusya Federasyonu’na bağlı çeşitli yerlerde, Kazakistan, Kırgızistan, Türkiye, ABD ve Suriye’de yaşayan Karaçay-Malkar Türkleri ile birlikte Karaçay-Malkarların dünyadaki toplam nüfusunun 350 bin civarında olduğu düşünülmektedir (Adiloğlu 2016: 15).

Dr. Öğr. Üyesi Adilhan Adiloğlu, Akdeniz Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Kafkas-Karaçay kökenli bir aileye mensup olan Dr. Adilhan Adiloğlu’nun Karaçay-Malkarlar ile ilgili alana katkı sağlayan pek çok ulusal ve uluslararası makale, tebliğ, kitap bölümü, ansiklopedi maddesi gibi çalışmaları bulunmaktadır. Bunların yanı sıra Adiloğlu, *Sovyet Döneminde Karaçay Malkar Edebiyatı*, *Karaçay-Malkar Türkleri*, *Karaçay-Balkar Türkçesiyle Basılmış İlk Kitap Kitâbü Mürşidi’n-Nisâ*, *Kerim Otar: Şairin Sözü* kitapları ile de tanınmaktadır. Adiloğlu’nun Gece Kitaplığı tarafından 2016 yılında ilk baskısı yapılan *Sovyet Egemenliğinden Önceki Karaçay-Malkar Edebiyatı* adlı eseri 2015 yılında Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde tamamladığı doktora tezinden üretilmiştir.

¹ Araş.Gör., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, gokcen.bilgin@hbv.edu.tr.

Eser, bu araştırma için neden Sovyet egemenliğinden önceki Karaçay-Malkar edebiyatının konu olarak seçildiğini ve araştırmanın amacını kısaca anlatan, yazara ait bir ön sözle başlamaktadır. Yazar, ön sözünde Sovyetler Birliği dağılmadan önceki yayınlarda yer alan propagandaların aksine Karaçay-Malkar Türklerinin Sovyet egemenliğinden önce de okuma yazması, kendine ait sanatı ve edebiyatı olan uygar bir toplum olduğunu ortaya koyma fikrinden hareketle çalışmasına başladığını ve araştırmasında sunduğu veriler doğrultusunda bu amacını gerçekleştirdiğini vurgulamaktadır.

Kitap, **Giriş: Karaçay-Malkar Türkleri ile Sovyet Egemenliğinden Önceki Karaçay-Malkar Edebiyatı, Sovyet Egemenliğinden Önceki Karaçay-Malkar Şiirinde Hâkim Temalar ve Metinler** olmak üzere üç ana bölümden oluşmaktadır.

Çalışmanın **Giriş** bölümü kendi içerisinde *I. Nüfus ve Coğrafya, II. Etnik Oluşum, III. Tarihçe, IV. İktisadî Hayat, V. Dil ve VI. Edebiyat* alt başlıklarına ayrılmıştır. Bu başlıklar altında, Karaçay-Malkar Türklerinin dünyadaki toplam nüfusları, yoğun olarak yaşadıkları yerler, kökenleri ve etnik oluşumlarında etkisi bulunan tarihî olaylar, yaşadıkları sürgün ve zulümler ile Karaçay-Çerkes ve Kabardey-Malkar cumhuriyetlerinin ekonomik kaynaklarından genel olarak bahsedilmiştir. Bununla birlikte Karaçay-Malkar Türklerinin çeşitli tarihlerde kullandıkları alfabeler, Karaçay-Malkar Türkçesindeki sesler, tarihî ses değişimleri, yapım ekleri, isim çekimi, fiil çekimi, sıfat-fiil ekleri, zarf-fiil ekleri, zamirler, sıfatlar, zarflar, edatlar ile ilgili genel bilgiler verilmiştir. Karaçay-Malkar Türklerinin sözlü edebiyatı ile “Sovyet egemenliği öncesi” ve “Sovyet egemenliği sonrası” olarak tasnif edilen yazılı edebiyatlarının kısaca tanıtılmasıyla bu bölüm tamamlanmıştır.

Kitabın **Sovyet Egemenliğinden Önceki Karaçay-Malkar Edebiyatı** adlı birinci bölümünde yazar, Karaçay-Malkar Türklerinde, Sovyet egemenliği öncesinde, kaynağını İslam dini ve Şark edebiyatından alan dinî bir edebiyat oluştuğunu vurgulamıştır. Bu bölümde, *I. İslâm Dininin Kabulü ve Dinî Edebiyatın Teşekkülü, II. Karaçay-Malkar Türkçesiyle Basılmış İlk Eserler ve III. Sovyet Egemenliğinden Önceki Şairler ve Eserleri* olmak üzere üç alt başlığa yer verilmiştir.

I. İslâm Dininin Kabulü ve Dinî Edebiyatın Teşekkülü kısmında, Karaçay-Malkar Türklerinin İslam’ı kabul etmesi ve öğrenmesi için yapılan faaliyetler ve Esadullah oğlu Ali Efendi, Kırımlı Hasan Efendi, Buharalı Yusuf İskender Efendi, Abdullah Buharî gibi isimlerin İslamlaştırma çalışmaları üzerinde durulmuştur.

II. Karaçay-Malkar Türkçesiyle Basılmış İlk Eserler alt başlığında ise Sovyet egemenliği öncesinde Karaçay-Malkar Türklerinin tahsil hayatı, bu dönemde yüksek tahsil görerek yetişen ve Karaçay-Malkar Türkçesiyle eserler ortaya koyan millî aydınlar ve Karaçay-Malkar Türkçesiyle matbaada basılmış ilk eserler hakkında bilgi verilmiştir.

III. Sovyet Egemenliğinden Önceki Şairler ve Eserleri kısmında, Sovyet egemenliğinden önceki Karaçay-Malkar şiirinin temsilcilerinden Kaltur Semen, Toğuzak Kipke, Küçük Bayramuk, Davut Şavay-Abayhan, Kasbot Koçkar, Appa Canibek, İslam Kırımşavhal, Süleyman Çabdar, Kâzım Möçü, Yusuf Haçir, Nuh Kuday, İsmail Akbay, İsmail Semen ve Yahya Kappuş’un hayatı ve eserleri hakkında kısa bilgiler yer almaktadır.

İkinci bölüm olan **Sovyet Egemenliğinden Önceki Karaçay-Malkar Şiirinde Hâkim Temalar** kısmında, Sovyet egemenliği öncesi Karaçay-Malkar şiiri hâkim temalara göre sınıflandırılmış ve metin merkezli tahlil yöntemiyle ayrıntılı bir biçimde incelenmiştir. Bu bölüm *I. İnanç Merkezli Temalar, II. Tarihî Hadiseler, III. Sosyal Temalar, IV. Sevgi ve Aşkla İlgili Temalar ve V. Sonuç* alt başlıklarından oluşmaktadır.

I. İnanç Merkezli Temalar, İslâmiyetin Kabulünden Önceki İnançlar ve İslâmiyetten Sonraki Dinî Temalar olmak üzere iki grupta değerlendirilmiştir. Sovyet egemenliğinden önceki Karaçay-Malkar

şiiirinde *İslâmiyetin Kabulünden Önceki İnançlar*, “Teyri ve Kadav Taş İnanıcı”, “Avcılık ve Tabiat Dengesinin Korunması İnanıcı”, “Kamlık, Büyücülük ve Üfürükçülük” olarak tespit edilmiştir. *İslâmiyetten Sonraki Dinî Temalar* ise “İtikadî Unsurlar”, “İbadetle İlgili Unsurlar”, “Dinî Şahsiyetler” ve “Yapılması Günah Olan Şeyler” olarak dört gruba ayrılmıştır. “İtikadî Unsurlar” içerisinde şiiirlerdeki “Allah”, “Melekler”, “Kitaplar”, “Peygamberler”, “Kader” ve “Ahiret” kavramları ayrı ayrı başlıklar altında incelenmiştir. “Melekler” kısmında, Sovyet egemenliği öncesi Karaçay-Malkar şiiirinde, dört büyük melek olan Cebrail, Azrail, Mikail, İsrail ile birlikte Kirâmen Kâtibîn, Münker ve Nekir meleklerine yer verildiği tespit edilmiştir. “Peygamberler” alt başlığında Hz. İdris, Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. İsmail, Hz. Yusuf, Hz. Musa, Hz. Davut, Hz. Süleyman, Hz. İsa ve Hz. Muhammed ile ilgili tespit edilen şiiirlerin incelemelerine yer verilmiştir. “Ahiret” kavramını konu alan şiiirler ise ‘Ölüm’, ‘Kabir Hayatı’, ‘Kıyâmet’, ‘Sûr’, ‘Tekrar Dirilme’, ‘Mahşer’, ‘Hesap’, ‘Mizân’, ‘Sırat’, ‘Cennet’, ‘Cehennem’ alt başlıklarında okuyucuya sunulmuştur. Sovyet egemenliğinden önceki Karaçay-Malkar şiiirinde “İbadetle İlgili Unsurlar” abdest, namaz, oruç, zekât ve hac olarak belirlenmiştir. “Dinî Şahsiyetler”de ise dört büyük halife ve Abdullah Buharî’nin edebî eserlere yansımalarına ve kötü din adamlarını eleştiren şiiirlere yer verilmiştir. Söz konusu dönemde ‘büyücülük ve falcılık’, ‘yalan ve gıybet’ ile ‘anne ve babaya asi olmak’ konularından bahseden şiiirler de “Yapılması Günah Olan Şeyler” kısmında ele alınmıştır.

Sovyet egemenliğinden önceki Karaçay-Malkar şiiirinde bir diğer hâkim temanın ele alındığı *II. Tarihi Hadiseler* kısmındaki incelemeler *Felâketler, Savaşlar, Zulüm ve Esaret* alt başlıklarında verilmiştir. *Savaşlar*, “Karaçay-Rus Savaşı ve Rus Egemenliği” ile “Osmanlı-Rus Savaşı”nın yansıdığı şiiirler olmak üzere iki grupta değerlendirilmiştir.

III. Sosyal Temalar ise *1. Toplumdaki Adaletsizlikler, 2. Kadınların Haksızlığa Uğraması, 3. Toplumsal Yardımlaşma ve Dayanışma, 4. Aile Kurma: Dünürcülük, Eş Seçimi, Evlilik, 5. Okumanın Önemi* ve *6. Adab-ı Muaşeret* olarak belirlenmiştir.

IV. Sevgi ve Aşkla İlgili Temalar kısmı *1. Tabiat ve Yurt Sevgisi* ve *2. Beşerî Aşk* alt başlıklarından oluşmaktadır. Yazar, beşerî aşk temalı şiiirlerin bir kısmının kaynağını Şark edebiyatından aldığı bir kısmının ise kaynağını yaşanmış olaylardan aldığı belirtmiştir. Sovyet egemenliği öncesi Karaçay-Malkar şiiirinde kaynağını şark edebiyatından alan eserler olarak ‘Tahir ile Zühre’, ‘Leylâ ile Mecnûn’ ve ‘Yusuf ile Züleyha’ incelenmiştir. Kaynağını Karaçay-Malkar Türklerinin kendi içlerinde yaşanmış aşk hadiselerinden alan başlıca eserler olarak da ‘Horasan’, ‘Aycayak’, ‘Aktamak’ ve Kâzım Möçü’nün aşk temalı şiiirleri tahlil edilmiştir.

İkinci bölümün *V. Sonuç* kısmında, Sovyet egemenliğinden önceki Karaçay-Malkar eserleri ile ilgili incelemeler ve tespitlerin özeti verilmiştir. Adiloğlu, bu kısımda Karaçay-Malkar Türklerinin Sovyet egemenliği öncesinde de tahsil gördüklerini, pek çok millî aydına sahip olduklarını ve hem edebî hem ilmî eserler ortaya koyduklarını tekrar vurgulamıştır. Yazar çalışması ile amacına ulaştığını, Karaçay-Malkar Türklerinin Sovyet egemenliğinden önce de yazılı ve müstakil bir edebiyatları olduğunu ortaya koyduğunu ifade etmiştir.

Çalışmanın üçüncü ve son bölümü olan **Metinler**’de, Sovyet egemenliğinden önceki döneme ait ve üzerinde inceleme yapılan edebî eserler yer almaktadır. Sözü edilen döneme ait bütün eserlerin verilmesi mümkün olamayacağından bu eserlerden 125’i seçilmiştir. Kimi çok uzun eserlerde kısaltmalar yapılmış ve kısaltma yapılan metinler dipnotlarda belirtilmiştir. Her eserin şairi ve alındığı kaynak da dipnotlarla verilmiştir. Metinler, orijinaleri sayfanın sol tarafında, Türkiye Türkçesine aktarmaları sayfanın sağ tarafında olacak şekilde düzenlenmiş ve metinlerin Türkiye Türkçesine aktarmaları italik biçimde gösterilmiştir. Bu da okuyucuya Karaçay-Malkar Türkçesi ve Türkiye Türkçesi arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları rahatça tespit etme imkânı sağlamıştır. Metinlerin

Latin alfabesine aktarılmasında ise Türkiye Türkçesi alfabesi esas alınmış, yalnızca nazal n sesi için transkripsiyon harfi kullanılmıştır.

Kitabın sonunda *Kaynaklar* bulunmaktadır.

Adiloğlu'nun bu çalışmasının Karaçay-Malkar Türkçesi ve edebiyatı üzerinde çalışan araştırmacılar için kılavuz bir kaynak olacağı gibi Türk dünyası ile ilgili konulara yakınlık duyan okurlar için de önemli bir eser olacağı görüşündeyiz. Çalışmalarında Karaçay-Malkar Türkçesi ve edebiyatı üzerine yoğunlaşmış bir araştırmacı olan Dr. Adilhan Adiloğlu'na bu titiz çalışması ile Türkolojiye katkılarından dolayı teşekkür ederiz.

Kaynaklar

Adiloğlu, A. (2016). *Sovyet Egemenliğinden Önceki Karaçay-Malkar Edebiyatı*. Ankara: Gece Kitaplığı.

Özkan, N. (2007). *Türk Dilinin Yurtları*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Tavkul, U. (1993). *Kafkasya Dağlılarında Hayat Ve Kültür. Karaçay-Malkar Türklerinde Sosyo-Ekonomik Yapı Ve Değişme Üzerine Bir İnceleme*. İstanbul: Ötüken.